

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
مؤسسه تحقیقات جمعیت کشور

نقد و بررسی بخش جمعیت پروژه «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد» با عنوان:

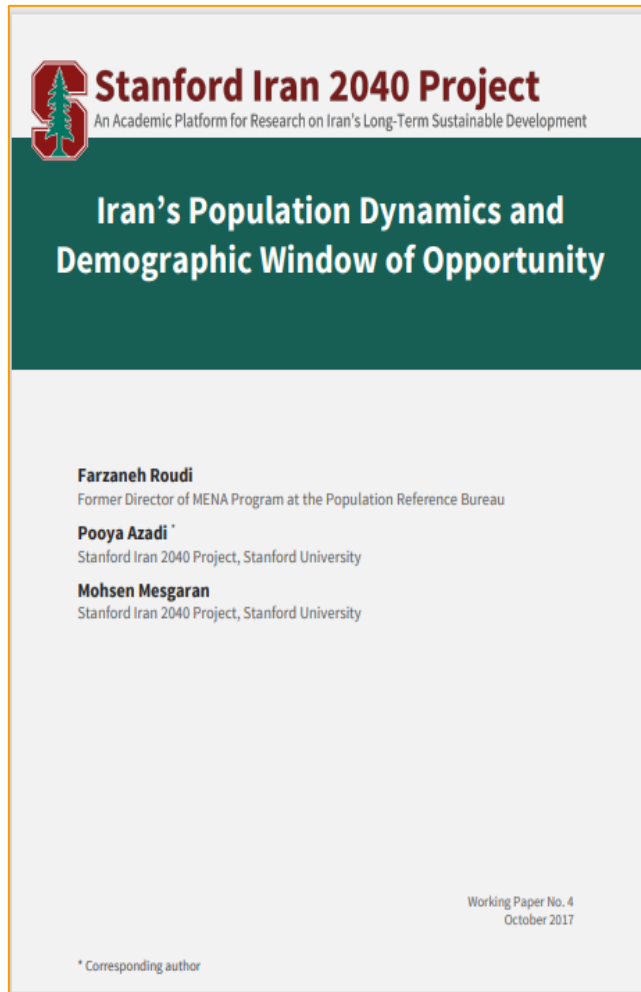
«پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی»

دکتر محمدجواد محمودی

رئیس مؤسسه تحقیقات جمعیت کشور

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

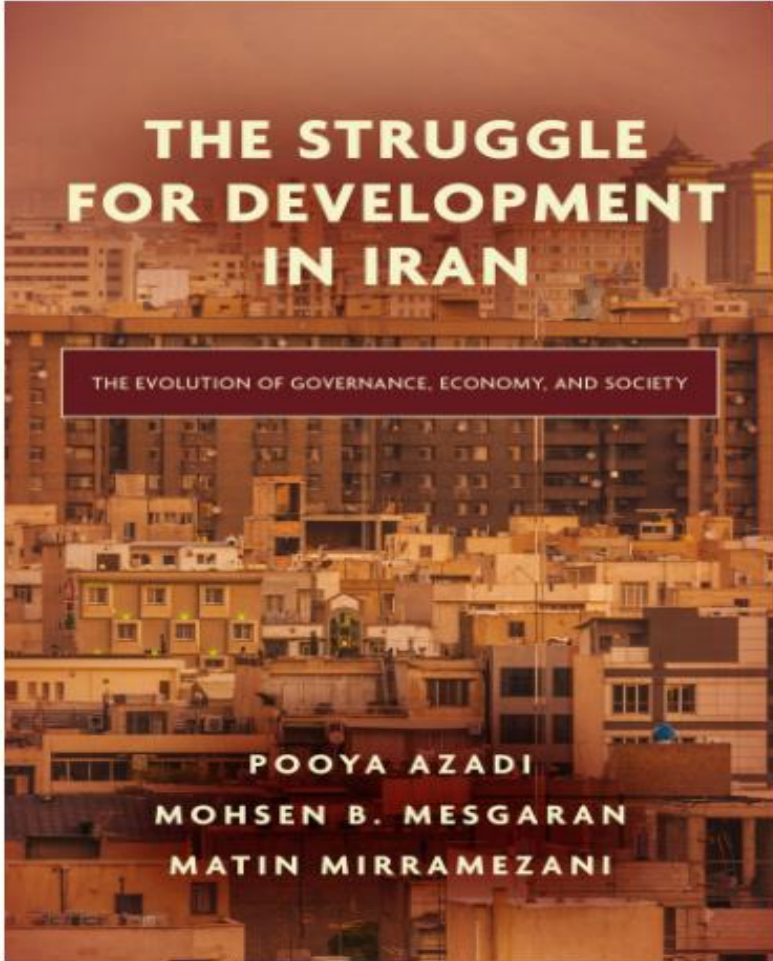
آبان ۱۴۰۳

پروژه «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد» تحقیقات کمی و آینده‌نگر را بر روی طیف وسیعی از زمینه‌های مرتبط با توسعه اقتصادی ایران برای اهداف خاصی تشویق می‌کند و به دنبال این است که آینده کشور ایران را تحت سناریوهای قابل قبول تصور کند.

حمایت مالی و معنوی این پروژه به صورت مشترک توسط «برنامه مطالعات ایران» و «مرکز دموکراسی، توسعه و حاکمیت قانون» در دانشگاه استنفورد انجام می‌گیرد. این پروژه توسط برنامه حمید و کریستینا مقدم در مطالعات ایران و مؤسسه مطالعات بین‌المللی فریمن اسپوگلی در استنفورد راه‌اندازی و حمایت شده است.

Stanford Iran 2040 Publications

The Struggle for Development in Iran

May 2022

Pooya Azadi, Pooya Azadi, Mohsen B. Mesgaran, Matin Mirramezani

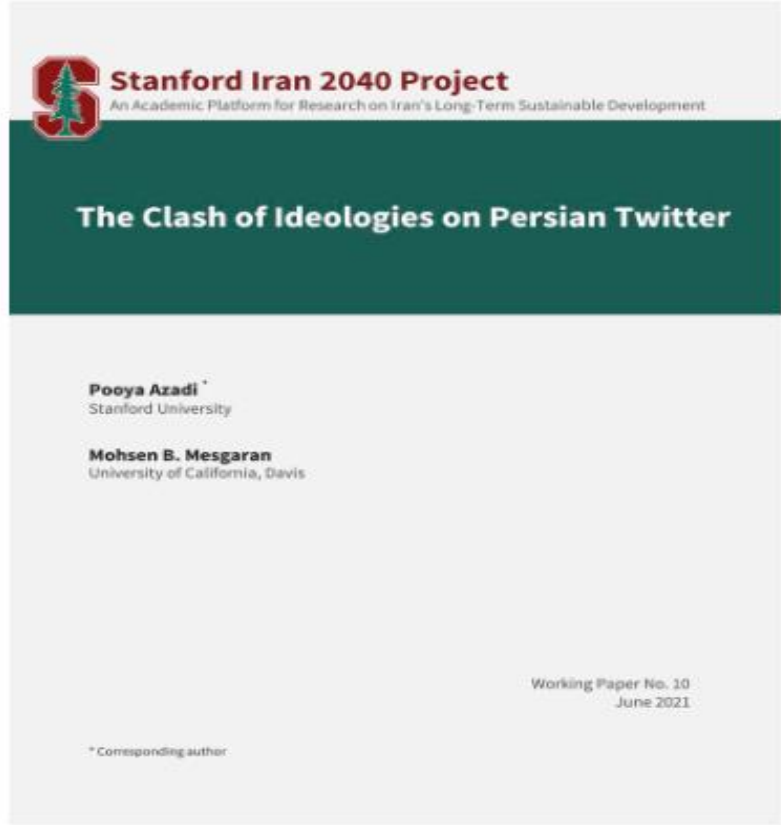
Pooya Azadi
Stanford Iran 2040 Project, Stanford University

Opinion No. 4
September 2021

Governance Deadlock and Economic Crisis in Iran

September 2021

Pooya Azadi, Pooya Azadi

Pooya Azadi^{*}
Stanford University

Mohsen B. Mesgaran
University of California, Davis

Working Paper No. 10
June 2021

^{*} Corresponding author

The Clash of Ideologies on Persian Twitter

June 2021

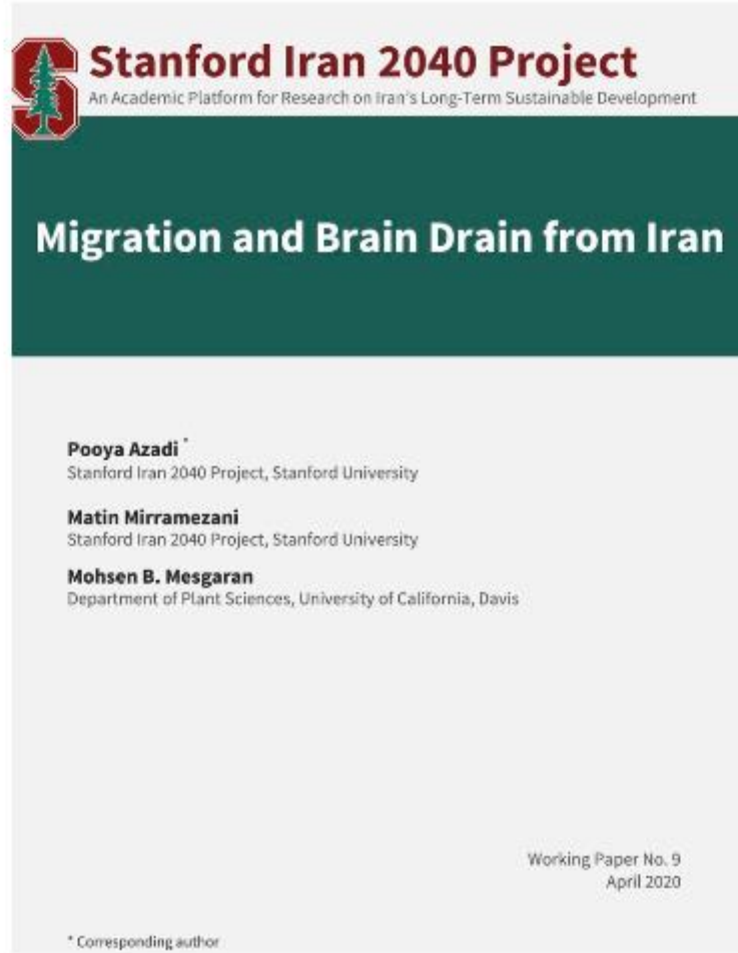
Pooya Azadi, Mohsen B. Mesgaran

The Structure of Corruption in Iran

August 2020

Pooya Azadi

Migration and Brain Drain from Iran

April 2020

Pooya Azadi, Matin Mirramezani, Mohsen B. Mesgaran

Iran's Large and Growing Financing Gap

September 2019

Pooya Azadi, Matin Mirramezani

Stanford Iran 2040 Project

An Academic Platform for Research on Iran's Long-Term Sustainable Development

Governance and Development in Iran

Pooya Azadi

Stanford Iran 2040 Project, Stanford University

Working Paper No. 8
June 2019

Governance and Development in Iran

June 2019

Pooya Azadi

Stanford Iran 2040 Project

An Academic Platform for Research on Iran's Long-Term Sustainable Development

The Scientific Output of Iran: Quantity, Quality, and Corruption

Sadra Sadeh

Stanford Iran 2040 Project, Stanford University &
Department of Neuroscience, University College London

Matin Mirramezani

Stanford Iran 2040 Project, Stanford University

Mohsen B. Mesgaran

Stanford Iran 2040 Project, Stanford University &
Department of Plant Sciences, University of California, Davis

Amin Feizpour

Massachusetts General Hospital Wellman Center for Photomedicine &
Harvard Medical School

Pooya Azadi*

Stanford Iran 2040 Project, Stanford University

Working Paper No. 7
February 2019

* Corresponding author

The Scientific Output of Iran: Quantity, Quality, and Corruption

February 2019

Sadra Sadeh, Matin Mirramezani, Mohsen B. Mesgaran, Amin Feizpour, Pooya Azadi

Stanford Iran 2040 Project

An Academic Platform for Research on Iran's Long-Term Sustainable Development

A National Adaptation Plan for Water Scarcity in Iran

Mohsen B. Mesgaran

Stanford Iran 2040 Project, Stanford University &
Department of Plant Sciences, University of California, Davis

Pooya Azadi*

Stanford Iran 2040 Project, Stanford University

Working Paper No. 6
August 2018

* Corresponding author

A National Adaptation Plan for Water Scarcity in Iran

August 2018

Pooya Azadi, Mohsen Mesgaran

Stanford Iran 2040 Project

An Academic Platform for Research on Iran's Long-Term Sustainable Development

Central Banking in Iran

Razieh Zahedi

Stanford Iran 2040 Project, Stanford University

Pooya Azadi*

Stanford Iran 2040 Project, Stanford University

Working Paper No. 5
June 2018

* Corresponding author

Central Banking in Iran

June 2018

Razieh Zahedi, Pooya Azadi

Stanford Iran 2040 Project

An Academic Platform for Research on Iran's Long-Term Sustainable Development

Iran: A Troubled Economy on the Verge of New Sanctions

Pooya Azadi

Stanford Iran 2040 Project, Stanford University

Opinion No. 1
May 2018

Iran: A Troubled Economy on the Verge of New Sanctions

May 2018

Pooya Azadi

Stanford Iran 2040 Project

An Academic Platform for Research on Iran's Long-Term Sustainable Development

Iran's Population Dynamics and Demographic Window of Opportunity

Farzaneh Roudi

Former Director of MENA Program at the Population Reference Bureau

Pooya Azadi*

Stanford Iran 2040 Project, Stanford University

Mohsen Mesgaran

Stanford Iran 2040 Project, Stanford University

Working Paper No. 4
October 2017

* Corresponding author

Iran's Population Dynamics and Demographic Window of Opportunity

October 2017

Farzaneh Roudi, Pooya Azadi, Mohsen Mesgaran

Stanford Iran 2040 Project

An Academic Platform for Research on Iran's Long-Term Sustainable Development

The Outlook for Natural Gas, Electricity, and Renewable Energy in Iran

Pooya Azadi *, Stanford University
Arash Nezam Sarmadi, National Grid
Ali Mahmoudzadeh, University of British Columbia
Tara Shirvani, World Bank Group

Working Paper #3
April 2017

The Outlook for Natural Gas, Electricity, and Renewable Energy in Iran

April 2017

Pooya Azadi, Arash Nezam Sarmadi, Ali
Mahmoudzadeh, Tara Shirvani

Stanford Iran 2040 Project

An Academic Platform for Research on Iran's Long-Term Sustainable Development

Evaluation of Land and Precipitation for Agriculture in Iran

Mohsen Mesgaran, The University of Melbourne
Kaveh Madani, Imperial College London
Hossein Hashemi, Stanford University
Pooya Azadi *, Stanford University

Working Paper #2
December 2016

Evaluation of Land and Precipitation for Agriculture in Iran

December 2016

Mohsen Mesgaran, Kaveh Madani, Hossein
Hashemi, Pooya Azadi

Stanford Iran 2040 Project

An Academic Platform for Research on Iran's Long-Term Sustainable Development

The Future of Iran's Oil and Its Economic Implications

Pooya Azadi *, Stanford University
Hassan Dehghanpour, University of Alberta
Mehran Sohrabi, Heriot-Watt University
Kaveh Madani, Imperial College London

Working Paper #1
October 2016

The Future of Iran's Oil and Its Economic Implications

October 2016

Pooya Azadi, Hassan Dehghanpour, Mehran
Sohrabi, Kaveh Madani

بخش جمعیتی «پروژه ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد» با موضوع «پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی» به لحاظ اینکه درک صحیحی از پویایی جمعیت ایران برای درک پتانسیل توسعه بلندمدت ایران از اهمیت بالایی برخوردار است، به بررسی و ارزیابی روندهای گذشته و پیش بینی های آینده پویایی جمعیت ایران به همراه سهم عوامل اصلی تعیین کننده آن (باروری، مرگ و میر و مهاجرت) بر مبنای سرشماری سال ۱۳۹۵ می پردازد.

بخش جمعیت گزارش مذکور در هفت بخش شامل: ۱. رشد جمعیت و عوامل تعیین کننده آن ۲. باروری و سیاست‌های ملی ۳. ساختار سنی ۴. توزیع جغرافیایی ۵. اشتغال ۶. آموزش و ۷. بهره برداری از سود جمعیتی سازماندهی شده است.

طبق سرشماری سال ۲۰۱۶ (۱۳۹۵ خورشیدی)، جمعیت ایران نزدیک به ۸۰ میلیون نفر رسید. این درحالی است که نرخ رشد جمعیت ایران به ۱.۲۴ درصد در سال کاهش یافته است. هنگامی که نتایج سرشماری سال ۱۹۹۶ میلادی (۱۳۷۵ خورشیدی)، کاهش سریع نرخ رشد جمعیت ایران را نشان داد، جهان شگفت زده شد.

مقدمه: گزارش دانشگاه استنفورد: «پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی»

Iran's Population Trends (1960 – 2016)

Stanford Iran 2040 Project
iranian-studies.stanford.edu/iran2040

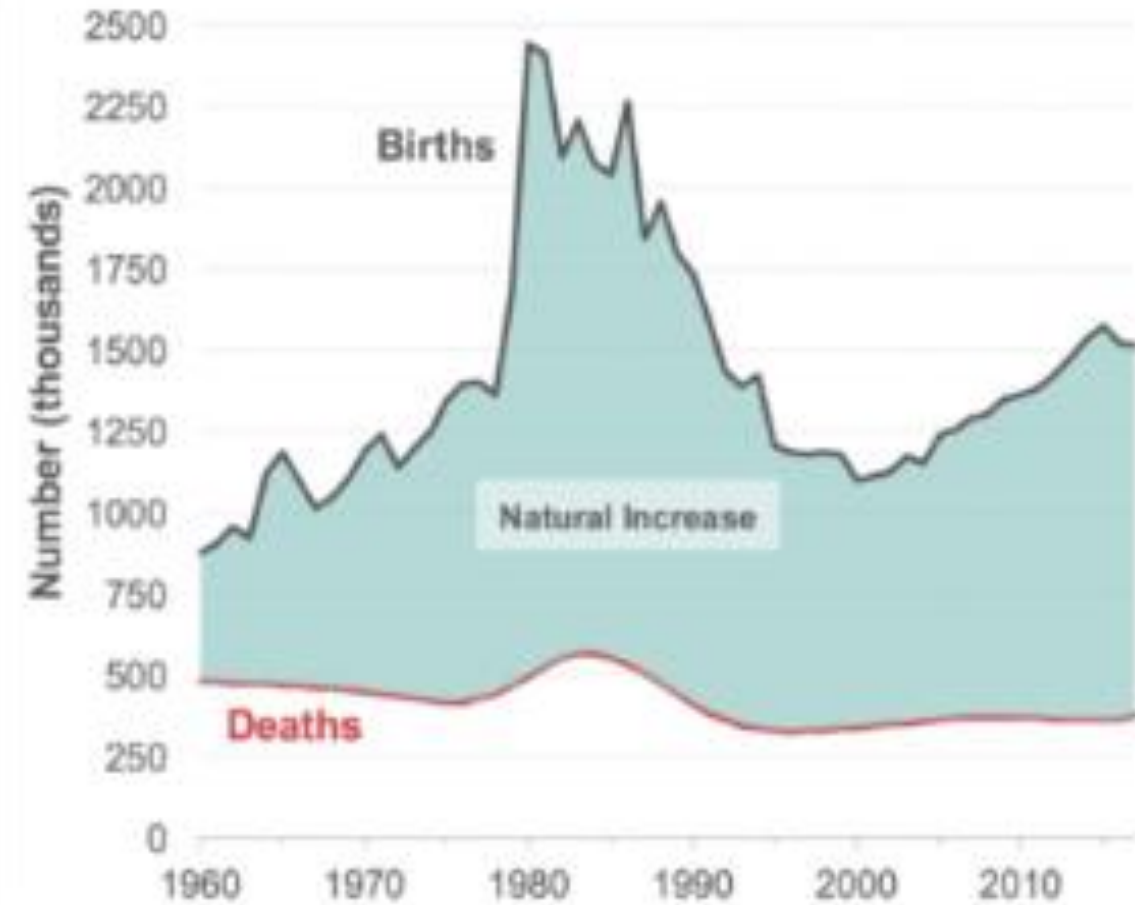
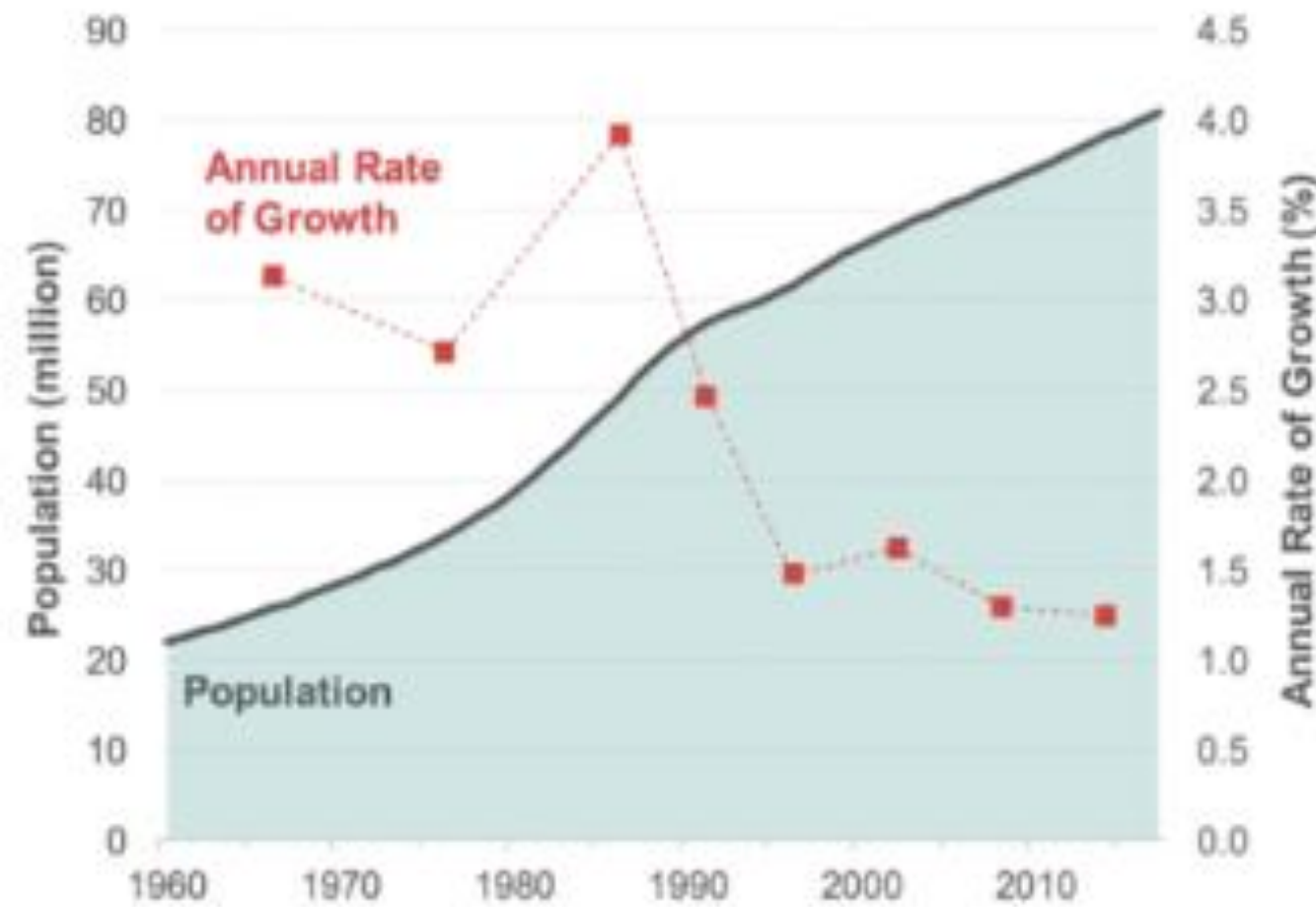

Figure 1. Iran's population size and growth rate [5, 6] (left) and number of births [7] and deaths [6] (right)

تنها در یک دوره دهساله (۱۳۷۵-۱۳۶۵)، نرخ باروری کل ایران از ۶.۲ تولد به ازای هر زن به ۲.۵ تولد برای هر زن کاهش یافت. میزان باروری کل (TFR) فعلی (۲۰۱۶ میلادی - ۱۳۹۵ خورشیدی) ایران بین ۲.۰ تا ۲.۱ فرزند برای هر زن تخمین زده می‌شود که نزدیک به سطح جایگزینی (یعنی ۲.۱ فرزند برای هر زن) است، اما بالاتر از میانگین باروری کل برای کشورهای توسعه یافته‌تر است. کاهش باروری این کشور تاثیر قابل توجهی بر ترکیب سنی آن داشته است.

(به نقل از صفحه 3 اصل گزارش). کاهش باروری در ایران نه تنها به دلیل سرعت سریع خود، بلکه به دلیل نبود سیاست اجباری دولت (به عنوان مثال، سیاست تک فرزندی در چین) یا قانونی شدن سقط جنین (مثلاً ترکیه) برجسته است.

- هرچند سیاست‌های تنظیم خانواده در ایران نیز می‌تواند به عنوان یک سیاست اجباری در نظر گرفته شود، اما ماهیت اجبار آن با سیاست‌های اجباری در چین و ترکیه متفاوت است.

نمودار ۲: روند نرخ باروری کل در ایران و کشورهای منتخب

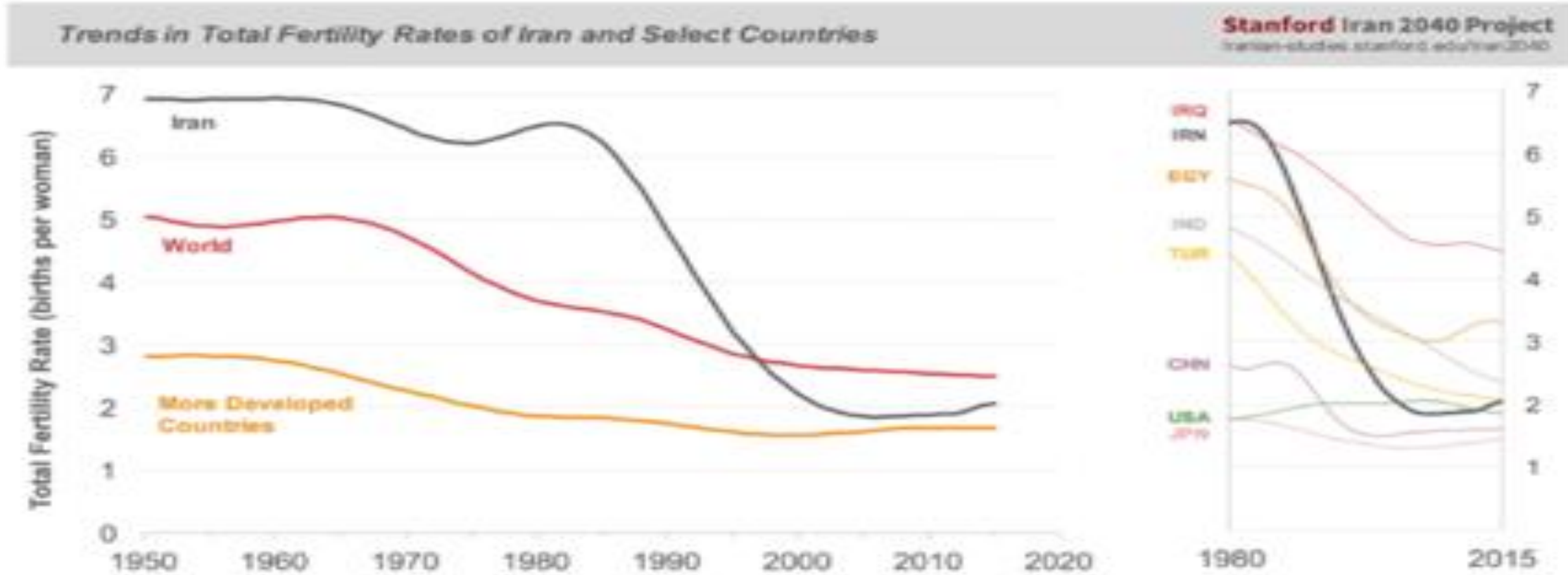

Figure B2. Trends in total fertility rates for Iran and select countries [6].

تمام تجزیه و تحلیل‌ها و آینده‌نگری‌های انجام شده در ارتباط با روندهای گذشته و پیش‌بینی‌های آینده پویایی جمعیت ایران به همراه سهم عوامل اصلی تعیین‌کننده آن (باروری، مرگ و میر و مهاجرت) بر مبنای سرشماری سال ۱۳۹۵ و پذیرش فرض تثبیت باروری در سطح جایگزینی ۲.۱ فرزند برای هر زن برای آینده است.

مقدمه: گزارش دانشگاه استنفورد: «پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی»

Iran's Population Size and Total Fertility Rate

Stanford Iran 2040 Project
Iranian-studies.stanford.edu/iran2040

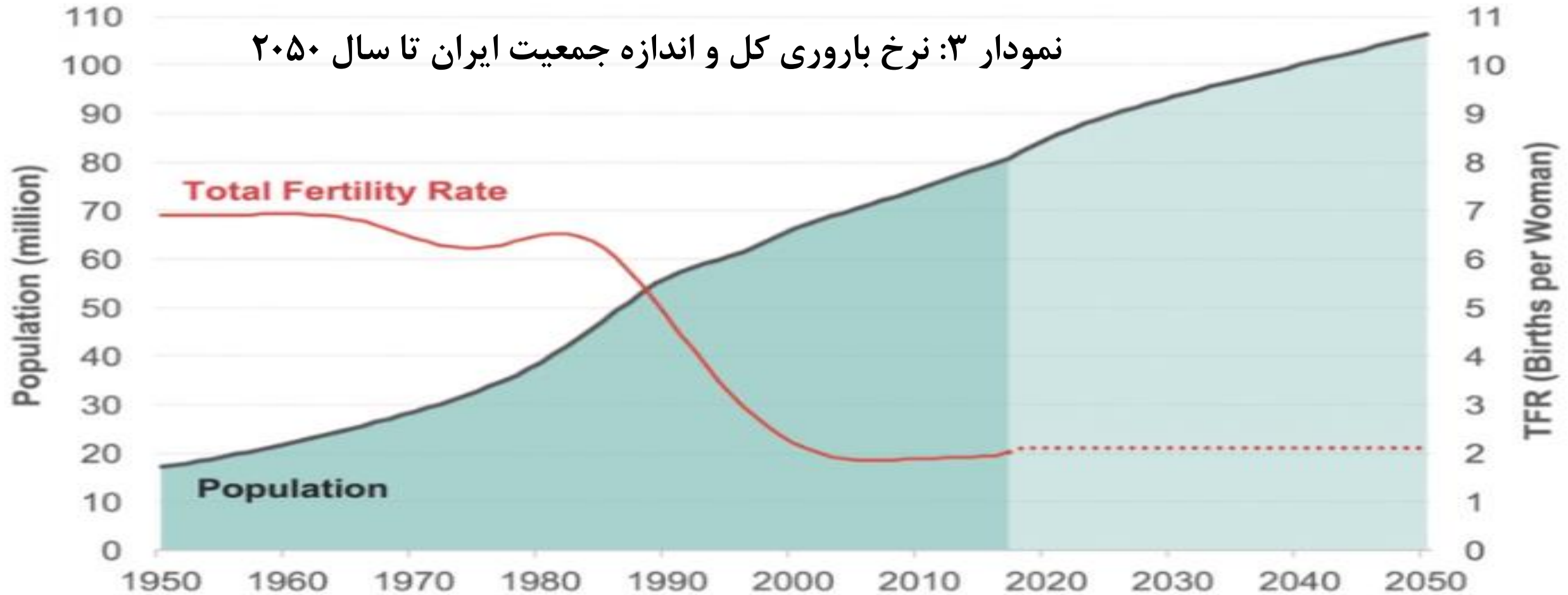

Figure 7. Trends in population growth and total fertility rate [5, 6, 7, 17]. Future population projection is based on UN instant-replacement scenario.

مقدمه: گزارش دانشگاه استنفورد: «پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی»

بیش بر آورد

بر آورد میزان باروری کل و تعداد جمعیت ایران در سال‌های آینده

در این گزارش چنین آمده است:

باروری بالای ایران در دهه‌های گذشته همچنان می‌تواند به رشد جمعیت آن شتاب دهد و در صورت تحقق، سیاست‌های جمعیتی جدید (پرواناتالیستی) جدید؛ ایران نه تنها می‌تواند جمعیت خود را تا قبل از سال ۲۰۴۰ (۱۴۱۹) به ۱۰۰ میلیون نفر برساند، بلکه می‌تواند حرکتی برای افزایش بیشتر جمعیت در دهه‌های بعدی ایجاد کند.

طبق سناریوی پیش‌بینی جمعیت جایگزین فوری (instant replacement) سازمان ملل (که در آن باروری در سطح جایگزینی ۲.۱ فرزند برای هر زن فرض می‌شود)، جمعیت ایران تا سال ۲۰۵۰ به ۱۰۷ میلیون نفر افزایش می‌یابد و سپس در دهه‌های بعد در حدود ۱۱۴ میلیون نفر تثبیت می‌شود (شکل ۷ به نقل از صفحه ۱۱ اصل گزارش).

بر مبنای نتایج بدست آمده از پیش بینی های جمعیتی، توصیه گزارش این است که با توجه به اینکه ایران در حال حاضر در میانه یک فرصت جمعیتی قرار دارد که حدود چهار دهه ادامه خواهد داشت، تا اینکه جمعیت در سن کار آن در اواسط دهه ۲۰۴۰ میلادی (۱۴۱۹ خورشیدی) کاهش یابد. قبل از اینکه سهم جمعیت در سن کار کاهش یابد و جمعیت پیرتر شود، باید از این فرصت استفاده کرد و به ایجاد اشتغال پردازد و **کاری به نرخ باروری** نداشته باشد و با توجه به میزان مطلوب رشد و تعداد جمعیت ایران **تصمیم برای اجرای یک سیاست پروناتالیستی (سیاست های افزایش جمعیت) را زودرس اعلام می کند.**

یکی از نقدهای اصلی به گزارش این است که مبنای تمام تجزیه و تحلیل‌ها و آینده‌نگری‌های انجام شده در ارتباط با روندهای گذشته و پیش‌بینی‌های آینده پویایی جمعیت ایران به همراه سهم عوامل اصلی تعیین‌کننده آن (باروری، مرگ و میر و مهاجرت) سرشماری سال ۱۳۹۵ و بویژه پذیرش تثبیت باروری در سطح جایگزینی ۲.۱ فرزند برای هر زن است. پذیرش این پیش‌فرض، انتقادهای اساسی ذیل را به همراه دارد:

برآورد واقعی

برآورد دقیق نرخ باروری کل و نرخ رشد جمعیت ایران

اتکاء به تحلیل وضعیت جمعیت ایران بر مبنای سرشماری سال ۱۳۹۵ و پذیرش تثبیت نرخ باروری کل در سطح جایگزینی (۲.۱ تولد برای هر زن) و تداوم آن برای پیش‌بینی‌های آینده جمعیتی ایران، در حال حاضر موضوعیت ندارد.

جدول ۱: نرخ باروری کل و نرخ رشد جمعیت طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۴۰۲

سال	نرخ باروری	نرخ رشد جمعیت
۱۳۹۰	۱.۷۹	۱.۲۹
۱۳۹۵	۲.۰۱	۱.۲۴
۱۳۹۸	۱.۷۴	۰.۹۶
۱۳۹۹	۱.۶۵	۰.۷۲
۱۴۰۰	۱.۶۱	۰.۶۸
۱۴۰۱	۱.۶۰	۰.۷۷
۱۴۰۲	۱.۶۰	۰.۷۲

همانطور که مشاهده می‌شود، نرخ باروری طی دهه اخیر فراز و نشیب داشته و از افزایش جزئی آن تا حدود ۲ فرزند به ازای هر زن در پنج سال منتهی به سرشماری ۱۳۹۵ و سپس کاهش آن به حدود ۱.۶ فرزند به ازای هر زن در سال ۱۴۰۲ را تجربه کرده است. نرخ رشد جمعیت نیز در این دهه سیر نزولی داشته و از ۱.۲۹ درصد در سال ۱۳۹۰ به حدود ۰.۷ درصد در سال ۱۴۰۲ تنزل یافته است. بنابراین، با توجه به کاهش مستمر و شدید نرخ باروری در این دهه، فرض تثبیت نرخ باروری در سطح ۲.۱ فرزند (نرخ جایگزینی) فاقد اعتبار علمی است.

نقد و بررسی گزارش «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد»: «پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی»

بر آورد واقعی

بر آورد دقیق تعداد جمعیت ایران بر اساس سناریوهای مختلف

شرح	سناریوی اول (کاهش شیب ملایم باروری) ۱.۶	سناریوی دوم (جبران کاهش باروری پس از دوره کرونا و ادامه کاهش شیب ملایم باروری) ۱.۶	سناریوی سوم (ثبیت باروری) ۱.۷	سناریوی چهارم (کاهش باروری) ۱.۳	سناریوی پنجم (افزایش باروری) ۲.۱	سناریوی ششم (افزایش باروری) ۲.۵
۱۳۹۵	۷۹۹۲۶	۷۹۹۲۶	۷۹۹۲۶	۷۹۹۲۶	۷۹۹۲۶	۷۹۹۲۶
۱۴۰۰	۸۴۰۲۳	۸۴۰۵۵	۸۴۰۲۰	۸۴۰۱۶	۸۴۰۲۳	۸۴۰۳۹
۱۴۰۵	۸۶۹۱۱	۸۷۱۳۴	۸۶۹۲۹	۸۶۷۸۳	۸۷۰۶۵	۸۷۲۸۱
۱۴۱۰	۸۹۱۷۱	۸۹۵۸۰	۸۹۲۷۳	۸۸۷۸۴	۸۹۷۲۱	۹۰۳۱۸
۱۴۱۵	۹۱۰۰۱	۹۱۴۴۶	۹۱۲۴۶	۹۰۲۰۸	۹۲۲۰۵	۹۳۳۷۰
۱۴۲۰	۹۲۴۲۶	۹۲۸۳۸	۹۲۸۷۱	۹۱۰۶۴	۹۴۵۶۱	۹۶۴۹۸
۱۴۲۵	۹۳۲۴۱	۹۳۶۸۳	۹۳۹۳۳	۹۱۱۵۴	۹۶۵۶۷	۹۹۵۱۸
۱۴۳۰	۹۳۱۷۳	۹۳۶۳۲	۹۴۱۶۰	۹۰۲۲۰	۹۷۹۶۸	۱۰۲۱۸۹

جدول ۲: پیش‌بینی جمعیت کشور در دوره‌های پنج‌ساله از سال ۱۳۹۵ تا افق ۱۴۳۰ با شش سناریوی فروض باروری (هزار)

با نگاه به جدول فوق، بیش‌برآوردی تعداد جمعیت ایران در گزارش «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد» قابل اثبات است.

برآورد واقعی

برآورد دقیق تعداد جمعیت ایران بر اساس سناریوهای مختلف

سناریوی جبران کاهش باروری پس از دوره کرونا و ادامه کاهش شیب ملایم باروری تا ۱.۶ فرزند به ازای هر زن، به عنوان سناریوی محتمل، جمعیت ایران را برای سال ۱۴۲۰ (۲۰۴۰) در حدود ۹۲.۸ میلیون نفر پیش‌بینی کرده است.

در بدبینانه‌ترین سناریو، یعنی کاهش میزان باروری کل تا ۱.۳ فرزند به ازای هر زن، جمعیت در حدود ۹۱ میلیون نفر و در خوشبینانه‌ترین حالت، یعنی افزایش میزان باروری کل تا ۲.۵ فرزند به ازای هر زن، جمعیت در حدود ۹۶.۴ میلیون نفر پیش‌بینی شده است.

نقد و بررسی گزارش «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد»: «پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی»

بنابراین در نظر گرفتن سناریوی پیش‌بینی جمعیت سازمان ملل (تثبیت نرخ باروری ۲.۱ فرزند)، سناریوی درستی برای جمعیت ایران نیست؛ چرا که بر پایه فرض غلط (تثبیت نرخ باروری ۲.۱ فرزند) طراحی شده است.

این فرض غلط، کاهش مستمر و شدید نرخ باروری را که قابل پیش‌بینی نیز بود (محمودی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۵) نادیده گرفته است. محمودی و همکاران در «کتاب شاخص‌های جمعیتی و آخرین وضعیت سیاست‌های جمعیتی»، چاپ سال ۱۳۹۵، آورده‌اند: نکته دیگر اینکه برخی کارشناسان (عباسی و دیگران، ۱۳۹۵: ۳۱) بر این باورند که **«کشور به احتمال زیاد در دهه آینده با افزایش تعداد موالید روبرو خواهد شد»**. در این مورد می‌توان اذعان کرد که هر چند ممکن است که در یکی دو سال آینده هم با افزایش تولدها (البته با شیب کاهنده) مواجه شویم، اما بعد از آن توان درونی جمعیت خالی می‌شود و به یک‌باره تعداد موالید و به تبع آن میزان باروری شروع به کاهش می‌کند.

شاخص‌های جمعیتی و آخرین وضعیت سیاست‌های جمعیتی

تولدها، به علت افزایش جمعیت پایه و همچنین احتمال افزایش مرگ و میرها به علت سالخورده‌تر شدن جمعیت - نرخ رشد طبیعی جمعیت تغییر محسوسی نداشته است.

نکته دیگر اینکه برخی کارشناسان (عباسی و دیگران، ۱۳۹۵: ۳۱) بر این باورند که «کشور به احتمال زیاد در دهه آینده با افزایش تعداد موالید روبرو خواهد شد» در این مورد می‌توان اذعان کرد که هر چند ممکن است که در یکی دو سال آینده هم با افزایش تولدها (البته با شیب کاهنده) مواجه شویم، اما بعد از آن توان درونی جمعیت خالی می‌شود و به یک باره تعداد موالید و به تبع آن میزان باروری شروع به کاهش می‌کند. همچنین باید اشاره کرد که از سال ۱۳۸۰ به علت اثر گشتاور یا نیروی درونی جمعیت، افزایش موالید در حال رخ دادن است در حالی که شعار افزایش رشد جمعیت در سال ۱۳۸۸ داده شد و آمارهای مربوط به متولدین نشان می‌دهد که روند افزایش تولدها نشئت گرفته از شیب افزایشی است که قبل از سال ۱۳۸۸ وجود داشته است (به نمودار شماره ۱ دقت کنید). و نمی‌توان افزایش تولدهای سال‌های اخیر را صرفاً به سیاست‌های جمعیتی جدید مرتبط دانست. بنابراین، بدون داشتن سیاست‌هایی در راستای تحکیم خانواده، نمی‌توان انتظار داشت باروری به اندازه‌ای که برای حفظ تعادل ساختار جمعیتی کشور لازم است، در آینده افزایش یابد.

حال این سوال پیش می‌آید که چرا به رغم افزایش تولدها، نرخ باروری کاهشی است؟

در پاسخ باید گفت: این پدیده به خاطر جوان بودن ساختار سنی جمعیت است.^۱ اگر ساختار سنی را در نظر نگیرید یا، به عبارت دیگر، اگر ترکیب سنی کنترل شود، نرخ رشد جمعیت همراه با میزان باروری کاهش می‌یابد. این موضوع را به نقل از سرایی (۱۳۹۴) اینگونه می‌توان بیان کرد. «این رابطه مجازی است. عامل دیگری دخالت کرده و رشد جمعیت را، چه به لحاظ میزان و چه به لحاظ تعداد، بالا و مثبت نگه داشته است. آن عامل دیگر، ترکیب سنی جمعیت است. بنابراین، اگر ترکیب سنی دخالت نکند یا، به تعبیر دیگر، اگر ترکیب سنی کنترل شود، میزان رشد طبیعی هم، سازگار و همسو با باروری زیرجانشینی، منفی می‌شود».

۱- ازدواج متولدین دهه‌های ۶۰ و ۷۰ و افزایش تولدها از دهه ۸۰ به بعد.

منشأ پیش بر آوردی

منابع و مطالعات مرجع در گزارش «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد» عبارتند از:

1. تحولات باروری در ایران در چهاردهه اخیر به روش فرزندان خود.
2. ارزیابی روندهای اخیر باروری ایران با استفاده از روش نسبت‌های توالی زنده‌زایی.
3. باروری، ازدواج و تنظیم خانواده در ایران: پیامدهایی برای سیاست‌های آینده.

این مطالعات توسط محمدجلال عباسی شوازی، میمنت حسینی چاوشی و پیتر مک دولاند، به صورت مشترک، به شرح جدول ۳ نگارش شده‌اند.

نقد و بررسی گزارش «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد»: «پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی»

جدول ۳: مقایسه مطالعات عباسی شووازی، پیتتر مکدولاند و میمنت چاووشی

سال	عنوان مقاله / گزارش	نویسندگان	نتیجه‌گیری
۲۰۱۲	تحولات باروری در ایران در چهار دهه اخیر به روش فرزندان خود کارفرما: مرکز آمار ایران و صندوق جمعیت سازمان ملل (UNFPA)	عباسی شووازی و حسینی چاووشی و همکاران	در دوره ۵ ساله ۱۳۸۵-۱۳۹۰ میزان باروری کل در نقاط شهری ۱.۷ و در نقاط روستایی ۲.۳ ثبت شده و میزان باروری کل برای کل کشور در این دوره ۵ ساله ۱.۸ فرزند برآورد شده است. میزان باروری کل برای سال ۱۳۹۰ برای کل کشور و نقاط شهری و روستایی به ترتیب ۱.۷۵، ۱.۶۵ و ۲.۱۹ برآورد گردید. میزان باروری کل برای کل کشور برای سال ۱۳۸۹ که با استفاده از داده‌های دی - اچ - اس (MidHS) به دست آمده است، نیز ۱.۷۷ فرزند می‌باشد. تشابه نتایج با استفاده از دو داده مستقل بیانگر اعتبار و صحت میزان‌های به دست آمده باروری از طریق روش فرزندان خود در این مطالعه می‌باشد.
۲۰۱۵	ارزیابی روندهای اخیر باروری ایران با استفاده از روش نسبت‌های توالی زنده‌زایی An Assessment of Recent Iranian Fertility Trends Using Parity Progression Ratios	پیتتر مک دولاند، عباسی شووازی، حسینی چاووشی و رشیدیان	برخلاف گمانه‌زنی‌های قبلی ما در مورد کاهش باروری پس از سال ۲۰۰۰، نتیجه می‌گیریم که باروری در ایران در دهه ۲۰۰۰-۲۰۱۰ تقریباً ثابت بوده و نزدیک به سطح جایگزینی (۲.۱ فرزند برای هر زن) بوده است. In this paper we use data from the 2010 Iran Demographic and Health Survey to update estimates of fertility in Iran. Counter to our earlier speculation of falling fertility after 2000, we conclude that fertility in Iran was near-to-constant in the decade 2000–2010, and close to the replacement level.
۲۰۱۶	باروری، ازدواج و تنظیم خانواده در ایران: پیامدهایی برای سیاست‌های آینده Fertility, Marriage, and Family Planning in Iran: Implications for Future Policy	حسینی چاووشی، عباسی شووازی و پیتتر مک دولاند	در مجموع، تجزیه و تحلیل دقیق الگوهای فرزندآوری از طریق مقایسه باروری‌های (TFR) حاصل از روش‌های فرزندان خود و روش نسبت‌های توالی زنده‌زایی در سال‌های اخیر نشان می‌دهد که باروری ایران در حدود ۱.۸ تا ۲.۰ فرزند باقی مانده است و هیچ نشانه‌ای از بحران باروری یا باروری بسیار پایین مشاهده نمی‌شود. A comparison of the own-children estimates of fertility using the 2011 Census with the results of the parity progression ratios obtained from the 2010 Iran DHS in Figure 1 reveals that the reduction of fertility has slowed down and the TFR has been relatively stable around 1.8 to 2.0 children in the 2000s (McDonald et al. 2015).

در گزارش اول (۲۰۱۲) نرخ باروری کل ایران ۱.۸ فرزند؛ در گزارش دوم (۲۰۱۵) ۲.۱ فرزند و در گزارش آخر (۲۰۱۶) نرخ باروری ۱.۸ تا ۲.۰ فرزند است.

نقد و بررسی گزارش «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد»: «پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی»

ایجاد ابهام و طرح سؤال

با مقایسه این مطالعات این سؤال در ذهن خطور می‌کند که چرا این سه مطالعه که دارای نویسندگان یکسانی هستند، نتایج متفاوتی را برای نرخ باروری کل ایران ارائه داده است؟

برداشت این است که مطالعه دوم (۲۰۱۵) و سوم (۲۰۱۶) مخصوص نهادهای بین‌المللی و برای اهداف خاصی از جمله القاء تثبیت نرخ باروری و تهیه خوراک اطلاعاتی برای بازنگری پیش‌بینی‌های جمعیتی سازمان ملل در سال ۲۰۱۲ (۱۳۹۱ خورشیدی) تهیه شده است.

مطلب زیر که برگرفته از مقالات مشترک سه مؤلف نامبرده است، این برداشت را تقویت می‌کند:

«در سال ۲۰۱۱، بخش جمعیت سازمان ملل متحد چشم انداز جمعیت جهان را تحت عنوان تجدید نظر در سال ۲۰۱۰ منتشر کرد: در این گزارش، باروری ایران (TFR) از ۱.۹۶ فرزند به ازای هر زن در سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۰۰، سطحی که با تحلیل عباسی شوازی و همکاران همخوانی دارد (۲۰۰۹)، به ۱.۷۷ فرزند به ازای هر زن در ۲۰۱۰-۲۰۰۵ و به ۱.۵۹ فرزند به ازای هر زن در ۲۰۱۵-۲۰۱۰ کاهش یافته است. سپس پیش‌بینی شد که تا سال‌های ۲۰۲۵ تا ۲۰۳۰ در سناریوی حد متوسط به ۱.۳۴ فرزند به ازای هر زن و در سناریوی حد پایین به سطح بسیار پایین ۰.۸۴ فرزند به ازای هر زن کاهش یابد. پیش‌بینی می‌شد که جمعیت ایران از ۷۴ میلیون نفر در سال ۲۰۱۰ به ۶۲.۱ میلیون نفر در سال ۲۱۰۰ میلادی بر اساس سناریوی حد متوسط و به ۳۱.۴ میلیون نفر بر اساس سناریوی حد پایین کاهش یابد. این اعداد تا حدی از نگرانی‌های موجود در مورد باروری پایین در بخش‌هایی از دولت محافظه‌کار آن زمان ایران حمایت می‌کرد و منجر به ارائه پیش‌نویس لایحه پروتالیستی (موافق افزایش جمعیت) در مجلس ایران شد. پیش‌نویس لایحه، از جمله مواد متعدد دیگر، خواستار محدودیت برای اشتغال زنان و جوانان مجرد و تشویق زنان به ازدواج در اواخر نوجوانی بود. متعاقباً، بخش جمعیت سازمان ملل متحد برآوردها و پیش‌بینی‌های خود از باروری ایران در پیش‌بینی‌های جمعیت جهان را در بازبینی سال ۲۰۱۲ بر این مبنا که باروری در قرن بیست‌ویکم هرگز به کمتر از ۱.۸۳ فرزند به ازای هر زن در سناریوی متوسط نمی‌رسد، مورد تجدید نظر قرار داد. در حالی که سازمان ملل، با توجه به داده‌های جدیدتر، برآوردهای خود را به طور قابل ملاحظه‌ای به سمت بالا اصلاح کرده است، هنوز هم ادعاهایی وجود دارد که باروری کل (TFR) ایران در سال ۲۰۱۱ به ۱.۵ فرزند به ازای هر زن رسیده است.»

نقد و بررسی گزارش «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد»: «پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی»

اظهارات و توصیه‌های سیاستی گزارش جمعیتی دانشگاه استنفورد بر اساس **بیش بر آورد** تعداد و نرخ رشد جمعیت ایران

در این گزارش آمده است: با توجه به آمار بالای موالید در چند سال گذشته، این احتمال وجود دارد که برخی تحلیل‌های قبلی نرخ باروری مقطعی، تمایل نسل فعلی برای تولید مثل را دست‌کم گرفته باشند.

نقد و بررسی گزارش «ایران ۲۰۴۰ دانشگاه استنفورد»: «پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی»

سایر انتقادات وارد بر گزارش جمعیتی دانشگاه استنفورد

علاوه بر موارد گفته شده، برخی از نتیجه‌گیری‌های صورت گرفته در گزارش، صحیح به نظر نمی‌رسد.

به‌عنوان مثال، در بخشی از گزارش ادعا شده که میزان بی‌سوادی در میان جوانان، کاهش یافته و تعداد کل دانشجویانی که در دانشگاه‌ها ثبت نام کرده‌اند بین سال‌های ۲۰۱۶-۲۰۰۶ از ۲.۳ میلیون نفر به ۴.۳ میلیون نفر رسیده است. اما این روند مثبت در آموزش، نتوانسته منجر به رشد اقتصادی کشور شود. چنین نتیجه‌گیری‌هایی بدون ارائه داده‌های معتبر، ارزش و اعتبار پژوهش را زیر سؤال می‌برد.

گزارش کاملاً توصیفی است.

همچنین بخشی از آمارهای صحیح ارائه شده در این گزارش، به کرات در گزارش‌ها و مقالات داخلی منعکس شده‌اند و در بانک‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی و در اینترنت نیز قابل دسترس است.

به‌طور کلی، نمی‌توان مزیت علمی به‌خصوصی برای گزارش استنفورد ۲۰۴۰ قائل شد.

نتیجه‌گیری

انتقاد گزارش «پویایی جمعیت ایران و فرصت پنجره جمعیتی» از سیاست افزایش فرزندآوری در ایران در حالی است که طبق گزارش سیاست‌های جمعیتی جهان سال ۲۰۲۱ سازمان ملل، بسیاری از کشورهای آسیایی که دارای باروری حول و حوش سطح جانشینی (۲.۱ فرزند) هستند، سیاست‌های پروناتالیستی را در پیش گرفته‌اند؛ از جمله این کشورها می‌توان از ارمنستان با باروری ۱.۸، گرجستان با باروری ۲.۱، کویت با باروری ۲.۱، عربستان سعودی با باروری ۲.۳، ترکیه با باروری ۲.۱، قرقیزستان با باروری ۳، قزاقستان با باروری ۲.۳، نام برد.

از این رو، استدلال نویسندگان که ادعا نموده‌اند اجرای سیاست‌های افزایش باروری در ایران زودهنگام است و اینکه اجرای سیاست‌های پروناتالیستی با سیاست‌های پنجره جمعیتی مغایرت دارد، قابل قبول نیست. هرچند استفاده از فرصت پنجره جمعیتی - حرکت به سوی توسعه - تشدیدکننده کاهش باروری می‌باشد. بنابر این می‌توان گفت: این یک اشتباه استراتژیک است. این دو مانع الجمع نیستند. ما هم می‌توانیم از فرصت پنجره جمعیتی استفاده کنیم و هم نرخ باروری را برای جلوگیری از سالمندی جمعیت افزایش دهیم. بدین معنی که برای جوانان فعلی شرایط اشتغال، مسکن، آموزش و به طور کلی رفاه مناسب ایجاد شود (استفاده از فرصت پنجره جمعیتی) و از طرف دیگر با اصلاح سیاست‌های جمعیتی، زمینه افزایش نرخ باروری و پیشگیری از سالمند شدن جامعه (تا حد امکان) را فراهم آوریم.

لازم به ذکر است که تمامی محققان ایرانی که در خدمت این پروژه‌ها قرار گرفته‌اند، دارای سوءنیت سیاسی، جهت‌گیریها غیرملی و ضد وطن‌پرستانه نیستند. اما جهت‌گیری‌ها یا سوگیری برخی از آنها از جمله خانم فرزانه رودی فهیمی با نهادهای خاص در خارج از کشور با نگاهی به سوابق ایشان غیرقابل انکار است. خانم فرزانه رودی فهیمی دانش‌آموخته جمعیت شناسی از دانشگاه جورج تاون آمریکا و مدیر برنامه خاورمیانه و شمال آفریقای دفتر مرجع جمعیتی آمریکا بوده است.

ضمن اینکه، نتایج و تحلیل‌های آنها در گزارش بنیاد کارنگی (© 2017 Carnegie Endowment for International Peace) تحت عنوان «ایران در حال گذار، پیامدهای تغییر جمعیت شناسی جمهوری اسلامی» منعکس و از رودی فهیمی نیز تشکر شده است. بنیاد کارنگی یکی از تأثیرگذارترین بنیادهای ایالات متحده آمریکاست. (ادامه)

خلاصه گزارش بنیاد کارنگی در ارتباط با پیامدهای تغییر جمعیت شناسی جمهوری اسلامی برای سیاستگذاران ایالات متحده علیرغم غیرقابل پیش‌بینی بودن مسیر آینده ایران، گذار جمعیتی کشور حداقل یک پیامد مهم برای سیاستگذاران ایالات متحده دارد: با از بین رفتن برآمدگی جمعیت جوان ایران، احتمالاً جامعه‌ای بالغ‌تر با ذائقه‌ای کمتر و کمتر پرخطر برای رویارویی‌های خشونت‌آمیز با رژیم به وجود می‌آید. به عبارت دیگر، در سال‌ها و دهه‌های آینده، تغییرات سیاسی در جمهوری اسلامی کمتر از یک خیزش مردمی به سبک بهار عربی ناشی می‌شود و احتمالاً توسط یک جنبش اصلاح طلبانه مورد حمایت مردمی از درون نظام هدایت می‌شود.

در طول چند دهه گذشته، سیاست ایالات متحده در قبال ایران بین تلاش برای تغییر رفتار ایران و تمایل برای تغییر رژیم ایران تغییر کرده است. در حالیکه رئیس‌جمهور سابق باراک اوباما و دولت او بر مورد اول تمرکز داشتند، رئیس‌جمهور دونالد ترامپ و بیانیه‌های عمومی دولت او نشان دهنده ترجیح دومی است. با این حال، واقعیت این است که ماهیت رژیم ایران احتمالاً بسیار کندتر از آنچه واشنگتن می‌خواهد یا خواسته تغییر می‌کند. در سال ۱۹۷۹، جمعیت جوان ایرانی، انقلاب بدون دموکراسی را تجربه کردند. امروز و در آینده، جامعه ایرانی بالغ‌تر به طور فزاینده‌ای آرزوی دموکراسی بدون انقلاب را دارد.

سپاس از توجه و همراهی شما